

Гурдіна В.В.

аспірант, Харківська державна академія
дизайну і мистецтв

СУЧАСНИЙ ВИДОВИЩНИЙ СЦЕНІЧНИЙ КОСТЮМ ЯК ХУДОЖНЯ ПРОВОКАЦІЯ

Анотація. В статті йдеться про видовищні сценічні костюми в нових соціокультурних умовах на початку XXI століття, їх домінуючі характеристики.

Ключові слова: сценічний костюм, видовищний костюм, трансформація, квазіестетика, провокація.

Аннотация. Гурдіна В.В. Современный зрелищный сценический костюм как художественная провокация. В статье идет речь о зрелищных сценических костюмах в новых социокультурных условиях в начале XXI века, их доминирующих характеристиках.

Ключевые слова: сценический костюм, зрелищный костюм, трансформація, квазіестетика, провокація.

Annotation. Gurdina V.V. Modern spectacle stage suit as artistic provocation. In article it is considered the new socio-cultural conditions and their dominating characteristics of spectacular scenic costume in beginning of XXI century.

Key words: stage costume, spectacle costume, transformation, kvazi aesthetics, provocation.

Постановка проблеми. Тенденції розвитку сценічного костюма в наш час зумовлюються двома виразно відмінними системами – традиційною та новаторською. Основними вимогами у створенні сценічного вбрання різного функціонального призначення залишаються: виразність художнього образу, його асоціативність; високий рівень ансамблевості костюма з вираженими індивідуалістичними характеристиками як персонажу, так і актора; поєднання в процесах виготовлення сценічних костюмів багатовікового досвіду народного мистецтва та новітніх технологій і тенденцій моди; насичена, підвищена емоційність. Однак, сценічний костюм, зберігаючи домінуючу властивість – видовищність, – набуває нового, якісно іншого звучання. Його концептуалізація на межі ХХ – ХХІ ст. спричинилася до чергової якісної зміни в театральних, естрадних, видовищних сценічних костюмах, які набули гротескності, іронічності, певної віртуалізації, що дозволяє визначати сценічний костюм як костюм-художня провокація. Він як явище новітньої культури в Україні ХХІ ст. знаходиться ще у процесі формування та розвитку. Однак, окремі зразки таких костюмів вже сьогодні виявляють найхарактерніші ознаки, відмінні від костюма-реконструкції, костюма-узагальнення й костюма-стилізації.

Аналіз існуючих досліджень та публікацій. Серед наукової літератури є праці, присвячені театральному костюму, історії його виникнення, методам створення (К.В. Градова, В.М. Зайцев, Р.В. Захаржевська, Р.М. Кірсанова, Ю.Пігель), проте бракує аналізу видовищних костюмів ХХІ ст.

Досить емку типологію сценічних костюмів фольклоризованих форм та рівні їх трансформації, пропонує у своїй дисертації О.К. Цимбалюк. [3] В силу того, що праця автора була написана у 2000 р., поза увагою дослідниці залишилися костюми для шоу-програм, телепередач, мюзиклів, кліпів, культурно-масових заходів, театрів мод і т.д., як перформативних вистав сучасності з фольклорним забарвленням.

Аналіз розвитку сценічних костюмів за мотивами традиційного народного вбрання дозволяє виділити різні типи таких костюмів, такі як: костюм-реконструкція; костюм-узагальнення; костюм-стилізація. Вони виникли й сформувалися в різні часові періоди, мають відмінні характеристики, але в сучасному сценічному мистецтві існують паралельно, вирішуючи окремі спеціальні завдання. Костюм-стилізація мав на меті, перш за все, виокремити виконавця, створити його особливий, незабутній образ, який завдяки стилізації та інтерпретації творчого джерела ідентифікував би свого власника з культурною традицією країни, яку він представляє.

Костюм-стилізація зазнає різних видів трансформацій, комплексно або згруповано, залежно від задуму художника-модельєра й поставленої проектної задачі. Водночас, щодо нього виникає проблема взаємодії процесів копіювання або запозичення з інноваціями, як наслідком регресивної дії моди щодо традиційного автентичного вбрання. Завдяки зусиллям таких талановитих мисткинь як А.Дутковська, М.Токар, Г.Забашта, О.Теліженко й ін. професійне

Надійшла до редакції 29.12.2011

моделювання сценічних костюмів за мотивами традиційного народного вбрання розвинулося з 1970-х років у створення «художнього костюму».

Процес проектування такого костюму відбувається спочатку на абстрактно-логічному рівні, ґрунтується на глибокому науковому дослідженні першоджерел, які спонукають уникати еkleктики як наслідку механічного перенесення або поєднання складових ансамблю сценічного вбрання. В унікальних художніх костюмах енергійно акумулюються й художні пошуки різних напрямків мистецтва другої половини ХХ ст., що робить такий костюм артефактом – незалежним твором сучасного мистецтва – сферою вільного самовираження митця. Візуально-костюмний ряд естрадно-сценічних костюмів, цілеспрямовано стилізованих для сприйняття зі сцени, набуває таких нових рис як: монументальність та лаконічність форм, співвіднесених з тенденціями моди щодо формотворення; довільність комбінацій складових ансамблю; посилену асоціативність з першоджерелом, яка відображена у яскравості колоритів, гіперболізації орнаментальних мотивів. Художники активно використовують різного роду імітацію: матеріалу, технологій оздоблення та декорування.

Сценічні видовищні костюми набули сьогодні особливої концептуалізації, специфічної художньої й естетичної цінності, проте залишаються абсолютно не дослідженими. Аналіз їх й визначає **мету роботи**.

Результати дослідження. Театр, як окремий напрям мистецтва, відображає події у художніх образах, поєднуючи в собі драматургію, режисуру, музику, танці та ін. Його завдання – відображати, висміювати, фантазувати, виховувати і т. ін. Впродовж всієї історії театру сценічний костюм пройшов складний шлях еволюції й трансформації, які спричинені не тільки вдосконаленням техніки сценографії, але й проблемами, пов'язаними з модою різних часів. Роль костюма, як рухомого елемента театральної декорації завжди була привабливою [1]. Він ніби друге тіло актора, яке допомагає перевтілюватися у потрібний образ.

В сучасних сценічних костюмах з'являються неймовірні інновації. Це зумовлено, насамперед, стрімким розвитком сучасної сценографії. Все більше втрачається межа між різними напрямками, здійснюється синтез класичних жанрів та створюються нові. Змінюється простір театру – сцена може бути максимально приближена до глядачів, або навіть саме театральне дійство може проходити серед людей. Вистави відбуваються навіть у повітрі або у воді (Китай 2010 р.). Окрім того, для додаткового ефекту використовуються трьохвимірні комп'ютерні технології (вист. «Аліса у дивосвіті», Москва 2010 р.). Поряд із розвитком традиційних жанрів сценічного мистецтва з'являються інноваційні форми сучасної масової культури. Подібні заходи мають свій, відмінний від традиційного, підхід до проектування сценічного костюма, який, іноді, замінюється повсякденним одягом, зазвичай коли бракує професійного бачення дизайнера. Зміни відбуваються під впливом сучасних соціальних умов, глобалізації, агресивного середовища. Головною вимогою до костюмів стає оригінальність вирішення.

Часто за рахунок деформації силуету з'являються нові форми, пропорції, використовуються новітні технології виготовлення, нестандартні матеріали. Канони стрімко втрачають свою вагомість.

Внаслідок впливу розмаїтих течій і напрямів сучасного мистецтва, завдяки зміні соціально-культурних умов, становленню й розвитку фото-, кіно- мистецтва, телебачення, естради й взаємному проникненню, синтезуванню цих форм театралізованої діяльності, сценічний костюм, який протягом тривалого часу виконував ординарну – ілюстративну функцію, став особливим видом творчості в ряду візуальних мистецтв. Втілюючи найрізноманітніші образи, нескінченно трансформуючись й набуваючи нових концептуальних змістів, перетворюючись в артефакт, художня самоцінність якого робить кожен вихід актора вагомим візуальною акцією, спрямованою на певні емоційні враження, сценічний костюм залишається потужним фактором художньо-естетичного та психологічного впливу на глядача. Розрізнені відомості про видовищний сценічний костюм, значна кількість іконографічного матеріалу при практичній відсутності його науково-аналітичного аналізу, відображає доволі складні знакові моделі, концептуалізацію та ускладнення образної мови, нівелювання будь-яких правил й канонів. Сучасна еkleктичність щодо створення сценічних видовищ демонструє непередбачуваність рішень, індивідуалізацію й карнавалізацію масових дійств, гру заради гри.

Відповідно до загальних тенденцій, компонент чуттєвості, емоційності посідає чільне місце в дизайнерських розробках. В контексті проектування сценічного костюма за народними мотивами, гротескне узагальнення дрібних деталей у візуальну цілісність призводить до спрощення не лише формально-структурного, але й змістовного. Костюм віддаляється від першоджерела не тільки «візуально», але й за своєю суттю й змістом. Хоча характеру героїв притаманні твору, проте все одно вони пройшли певну гротескову трансформацію (Мюзикли «Сорочинський ярмарок» (рис. 1), «Вечори на хуторі біля Диканьки» (рис. 2)).

Тут доречно також буде згадати термін «квазіестетика». Префікс «квазі» свідчить про псевдо сутність об'єкту. І у поєднанні з терміном «естетика» (прекрасне) отримуємо зворотній бік естетичного. Таке явище, як квазіестетика, є характерним для сучасного видовищного мистецтва. Тому що видовищні костюми сьогодні досить часто абсолютно втрачають своє семантичне значення та не відповідають естетичним нормам. Як приклад можна навести досить гротескові сценічні образи А.Данилко – Верки Сердючки, де методом карикатури поєднуються фольклорні елементи з елементами сучасної масової та поп-культури (рис. 3).

Епатажним був сценічний образ відомого стиліста і співака С.Зверева на концерті церемонії «VIVA! Найкрасивіші люди України». Сергій заспівав українську народну пісню «Ніч така місячна», в українській вишиванці, класичному костюмі та у взутті на платформі. Шоу балет було вдягнуто у народні ко-

Рис. 1. Українські зірки у телевізійному мюзиклі «Сорочинський ярмарок». 2004 р.

Рис. 2. Українські зірки у телевізійному мюзиклі «Вечори на хуторі біля Диканьки». 2001 р.

Рис. 3. Сценічні костюми А.Данилко у образі Верки Сердючки. 2011 р.

Рис. 4. С.Зверєв. Церемонія «VIVA! Найкрасивіші люди України – 2011»

Рис. 5. Сценічні костюми співачки Руслани від дизайнера Р.Богуцької. 2003 р.

Рис. 6. Сценічні костюми українського гурту «ДахаБраха». Творчі образи створили акторка театру «Дах» Т.Василенко та керівник театру В.Троїцький.

стюми, створені методом імітації, а увесь номер супроводжувала зірку стриптизу Варда, також вдягнена у сукню фольклорного стилю та високі підбори [2]. В цілому образи були досить еклектичні та провокаційні: як художній твір, яскраві, стильні, оригінальні, але по відношенню до автентичного вбрання – іронічні, гротескові, дещо вульгарні (рис. 4).

Одним з інноваційних напрямків розвитку сценічного костюма ХХІ ст. є костюми для клубної анімації. Характерна риса яких – вони, частіше за все, створюються на швидку до певної тематичної вечірки, економічно та використовуються усього раз, на відміну від класичного театрального костюму, що може слугувати роками. Беручи до уваги й те, що головна мета анімації – розважання публіки, подібні костюми, у більшості випадків, виглядають доволі вульгарно і примітивно, практично не мають мистецької вартості. Аналіз репортажних фотографій з фольклорних вечірок найбільших міст України свідчить про невисокий рівень смаку, фантазії та знань національних традицій «творців» вбрання. Звісно, поряд із «квазіестетичними» сценічними костюмами можна навести і дуже вдалі приклади проектування вбрання для сцени. Це, перш за все, зірки, які співпрацюють з талановитими, професійними дизайнерами одягу: Н.Матвієнко (дизайнер О.Теліженко), Р.Лижичко (дизайнер Р.Богущька) (рис. 5). Досить оригінальними, художніми та несхожими ні на кого є сценічні образи гурту «ДахаБраха», створені акторкою театру «Дах» Т.Василенко та керівником театру В.Троїцький (рис. 6). Візуальні образи добре продумані – контрастне біло-чорне вбрання виглядає досить стильно і графічно, а високі шапки стали справжньою візитною картою гурту. Такі відомі професійні колективи, як Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. П.П. Вірського, притримуються традиційності у підході до створення сценічного вбрання і не знижують рівень якості на протязі багатьох років.

Тож можна прийти **висновку**, що у сучасних видовищних костюмах практично втрачаються найважливіші елементи інформативності, змістовності форм костюма: образність предметних форм, композиційно-масштабний устрій форми, пластика й колір, декор. Усе ніби розчиняється у віртуальному просторі, набуваючи абсолютно інакших значень, символів, спрямувань. Мода не просто впливає, вона керує видовищним костюмом, практично руйнуючи все, що може пов'язувати його з першоджерелом.

Втративши свій семантичний зміст і усталені в традиційній культурі значення, костюм зберіг емоційне навантаження, яке значною мірою акцентується в ньому як у знаку візуальної культури. В сучасному сценічному вбранні різного призначення вказана особливість виявляється найбільш повно. Візуально-емоційна акцентуація сценічних образів обумовлює їх ексклюзивність, винятковість, актуальність у нових соціально-культурних і суспільних вимірах. Актуальності й значущості набуває чуттєво-емоційний компонент самого дійства й сценічного видовищного костюму як його складової. Саме цей момент у

практичній діяльності дизайнерів може стати **напрямком подальших досліджень**.

Використана література

1. Пігель Ю. Историчні чинники еволюції театрального костюма [Електронний ресурс] / режим доступу: <http://rutaviter.com/>
2. Сергей Зверев спел на украинском и со стриптизершей [Электронний ресурс] / режим доступу: <http://jetsetter.ua/ru/Stati/Celebrities/Sergey-Zverev-spel-na-ukrainskom-i-so-striptizershey.html>.
3. Цимбалюк О.К. Етномистецькі традиції костюма в Україні середини ХІХ – ХХ століття: дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.06 / О.К. Цимбалюк; Інститут народознавства НАН України. – Л., 2000. – 188 с.+ дод.